

Сава Василев

РЕНЕГАТСТВО И РЕНЕГАТОФОБИЯ – ФРАГМЕНТИ ОТ ЕДИН

КРИТИЧЕСКИ СЮЖЕТ

(ИВАН МЕШЕКОВ СРЕЩУ ВЛАДИМИР ВАСИЛЕВ)

II част

В един от ранните си етюди “Бизле и аз” Томас Ман, докато подготвя тезата си, че в изкуството не съществува обективно, а само интуитивно познание, между другото си спомня как като дете го вбесявал навикът на хората непрекъснато да го питат “Кой е този?”, щом им покажел рисунките си с детски човечета. “Никой – викал през плач отчаяният “художник”. – Това е човек, както виждаш, една рисунка и нищо повече.” Именно “портретуването” на човека, пък макар и за висши цели, твърди Т. Ман, крие най-голяма опасност за самия човек. И макар да е убеден, “че дори злите и безмълвни неща могат да бъдат освободени и превърнати в добри, когато бъдат изречени”, добавя: “Ала тъкмо отъждествяването е, което скандализира хората”³⁶. В нашия случай схемата се развива приблизително така: според Бакалов Вл. Василев и “Златорог” са тъждествени на “сговористка реакция”, а за Мешеков редактор и списание поначало са олицетворение на буржоазна институция с всичките ѝ репресивно-административни, полицейски механизми за манипулиране на културата; след това самият Мешеков е припознат от Т. Павлов като “капитулант”, “пленник” на владимирвасилевщината; много години по-късно Б. Делчев ще клейми златорожците-реакционери-фашисти преди и след 9. IX. 1944 г., за да бъде обявен от

Т. Павлов и Ц. Драгойчева за един от тях; заради временното сътрудничество на д-р Я. Янев, Б. Йоцов, Й. Бадев ще се изкове нарицателното “златорощина”, равнозначно на “фашизъм”, а това означава дори случайно попадналият на страниците на изданието при нужда да бъде поставен в списъка на “неблагонадеждните” и враговете; не само бившите сътрудници, но и “ренегиралите” от списанието (впоследствие негови опоненти – К. Гълзбов, Г. Цанев и др.) завинаги са дамгосани с печата на “Златорог”; дори онези от “своите”, които никога не са напускали левите издания и не са публикували нищо при Вл. Василев, ще бъдат уподобявани с линията на списанието му, ако дръзнат да подменят “идейност” с “качество” или по някакъв начин се отклонят от литературната директива... Когато е необходимо, паметта на неблагоприятния критик може да се опресни и с реторичен въпрос: “Впрочем, не хлътнахте ли вече веднъж в “Златорог?” – обръща се язвително Т. Павлов към Ив. Мешеков в брошурата си “Трудово-спътническа литература”.³⁷

Дълго време Мешеков не желае да се връща към този факт. За него словесната битка с Вл. Василев и “Златорог” не приключва с книгата есета и статии “Трудово-спътническа литература” (1933). Не крикључват и полемиките му с “влевени десни и вдеснени леви” писатели... Едва през 1991 г. благодарение на неговия син д-р Любен Мешеков, се запознахме с част от подготвения сборник непубликувани статии, писани през периода 1936 – 1946 г. – “Критиката в глуха линия”³⁸. Прелюбопитен е краткият предговор към тази неиздадена книга, датиран от Мешеков “9 септ. 1947 г.”. С типичната за непримиримия си характер острога авторът отсъжда: ако попадането на прогресивната критика в “глуха линия” преди 9 септември може да се обясни с фашисткото гонение, то непромененото положение три години след тази дата се дължи не на “кризата с хартията”, а на “ръководството на литературата и при ОФ”³⁹. По-интересни за нас са бележките върху съдържанието. Оказва се, че сборникът е “продължение и допълнение на “Трудово-спътническа литература”, “Към реалистична критика” и се състои “главно от непеча-

тани статии”. Знаменателно е обаче кои от печатаните – “поместени за пълнота” по думите на Мешеков – са били предпочетени. За една от тях – “Един критик на Смирненски” – вече стана дума. Ето и останалите: “Критикът редактор на сп. “Златорог” и “Четири десетилетия естетическа критика”⁴⁰. Школувалият вече в материята читател се досеща кой тук е обектът на критическото негодувание. До болка познати са ни, оказва се, съдържанието и езикът на въвеждащите страници от статията “Криза на растежа” към глава трета “Лявата литература” – вината на Вл. Василев “за обездарничаването на младите писатели ренегати (Ас. Разцветников, Н. Фурнаджиев, А. Каралийчев)” (п. м., С. В.).

Не само негативно “снетия” образ на Вл. Василев, но и изненадващите ъгли на гледане към Б. Пенев, Л. Стоянов, Хр. Радевски, както и характеристиката на критическите полемики “РЛФ” – “Кормило” в тази неиздадена книга представят Ив. Мешеков в пълния му ръст: възел от страсти, притиворечия, недоволство, крайности, заблуди, фобии, но и като човек с открито лице и физиономичен стил, еднакво безпощаден към “леви” и “десни”, с изключителен духовен заряд и безкрайна, любовна тревога за съдбата на българската литература. Няма да коментирам опитите му непременно да *назове и подреди* в лавицата на “прогресивната литература” писатели от ранга на К. Петканов, Св. Минков, К. Константинов, Вл. Полянов, Ат. Далчев, както и да внесе “порядък” в средите на “левите”. Първите са достатъчно ярки дарования и едва ли е оправдано имената им да бъдат облъчвани с отразената светлина на една не дотам литературна “ляво” ангажирана идея, а вторите са изправени пред свои, вътрешногруповски проблеми. Ще подчертая само, че именно по повод на “септемврийците” Мешеков “оксиморонно” доразвива сюжетните нишки на **ренегатството** в две основни посоки – *влевяване на десните и вдесняване на левите*. Специално внимание е отделено на Л. Стоянов – “ренегат от дясно наляво”, – както и на политиката на “п и с а т е л с к и я “ е л и т ” Хр. Радевски, О. Василев, Г. Караславов, Мл. Исаев, П. Матеев. Характеристиката на последните по нищо не се различава от бъдещите квалификации на Ц. Драгойчева за

тях в доклади и писма до ЦК на комунистическата партия. Това донякъде обяснява както отношението ѝ към тази група писатели, така и към самия Мешеков, който не се е поколебал да обяви политиката на “елитарстващите” леви за: **“кариеристична, разколническа, но тя е и предателска, тя е н о в а т а форма на ренегатство под най-благовидни мотиви”** (п. м., С. В.). Крайният и последователен догматизъм на Ц. Драгойчева и Т. Павлов непосредствено след 9. IX. 1944 г. към “своите” и “чуждите” в литературата, в това число към Вл. Василев и “Златорог”, е по същество продължение на политическото и “естетическо” тесногърдство на “идейниците” от времето на РЛФ и “Кормило”. А именно в цикъла от статии “Криза на растеж” Мешеков се е опитал да “застрахова” кормиловци срещу нови грешки и да предпази лявата литература от рецидивите на идеологическото късогледство. Според него е налице промяна в отношението на “най-консервативните идеолози и ръководители на литературата ни” към “лявата литература”. Редакторът на “Златорог” например “прави а в а н с и лично на леви писатели на “Кормило”, макар публично да не се е ангажирал с признания за “своя еволюция и преоценка на златорожката си позиция”⁴¹. Наблюдавайки отблизо редакторската политика на “Кормило”, Мешеков остро реагира срещу линията на тотална конфронтация с буржоазната литература от страна на някои писатели и критици. В основата на поредицата му от “статийки” от онова време, както сам ги нарича, влезли в издадената му книга “Критиката в глуха линия”, стои убеждението, че “историческият процес на в з а и м о д е й с т в и е между новия левичарски дух и буржоазния демократически дух е ф а к т в политиката на демократична, антифашистка Европа и тая политика се провежда и в литературните среди”⁴². Поради това Г. Бакалов е “н е с ъ в р е м е н е н и за лявата литература, на която той е пречил – и още повече сега – критически да усвоява българската художествена литература, за да расте лявата по-нататък и да заеме своята хегемонна роля”. Отдавайки заслуженото на “ренегирания отдясно” Л. Стоянов за издигане на “художественото качество” и авторитет на лявата литература, Мешеков остро се

обявява срещу личната му омраза и пристрастия – мотив, обясняващ влевяването му, доказателство за “агент-провокаторската му роля на “ляв” писател”⁴³.

Не може да не ни озадачи фактът, че след изписаното в “Трудово-спътническа литература” срещу Вл. Василев и “Златорог” пропагандаторът на “спътничеството” в “Криза на растеж” така решително се противопоставя на провежданата в “Кормило” линия на конфронтация със списанието и неговите сътрудници⁴⁴. Според автора Л. Стоянов и Г. Бакалов са опасни за лявата ни литература тъкмо с борбата си срещу Б. Пенев от страниците на “Кормило”. Л. Стоянов е “полезен” с художественото си творчество (“Всъщност к а ч е с т в о т о фактически го внесе Л. Стоянов, но не само като левичар, а и като буржоазно оформен писател със свой стил и култура”)⁴⁵, но също като Бакалов той “трябва да бъде контролиран, особено при провеждане на политиката на единен фронт с демократичните писатели и особено при критическото усвояване на българската художествена литература”⁴⁶. И така: Л. Стоянов, подобно на Бакалов, е опасен пример за младите, ако му се отреди водаческо място и той започне да ръководи лявата литература срещу литературните си врагове от буржоазните издания; лявата литература не бива да приема неговите литературни врагове “от буржоазния му период за с в о и”, а личното му отмъщение – “за с в о я з а д а ч а и свое отношение”⁴⁷. Това би попречило на “к р и т и ч е с к о т о усвояване и асимилиране на буржоазната литература и критика от лявата” и изобщо би подменило с лични мотиви “принципния въпрос” за отношението на лявата литература към литературната критика⁴⁸. Още повече че тъкмо след преминаването на Л. Стоянов “наляво” “Златорог” е престанал да го атакува и се чули добри думи за него⁴⁹. От друга страна, групата на “елитарстващите” леви писатели-”качественици” създавала условия за разцепление и нови форми на ренегиране за управленчески кариеризъм с помощта на привлечените “влевени десни” (Вл. Полянов и К. Константинов, например) в “Кормило”, БПС и ПЕН-клуба, а това означава Л. Стоянов, Г. Бакалов и други от своите “да подсмърчат за благово-

лението на тоя обединил се български писателски елит"...⁵⁰. Изводът е, че "борбата за качество се и з р о д и в борба против н о с и т е л я на качеството Л. Стоянов", тя е "п р и к р и т и е на борбата против Л. Стоянов, Г. Бакалов и др. – врагове на някои амбициозни леви писатели ("РЛФ"), на цялата официална българска литература ("Златорог")⁵¹. Всъщност основното в "центристката", "балансишна" теория на Мешеков за стратегията на "прогресивните леви" към литературното наследство и съвременните тенденции в литературата може да се резюмира с помощта на едно от финалните, не съвсем литературни изречения в кратката статия "Г. Бакалов и Л. Стоянов за Боян Пенев". Там четем:

"Докога ще продължаваме да отричаме и заобикаляме буржоазната литература, наместо да навлезем в нея и критически я проучим и усвоим, без да обръщаме внимание на бостанските плашила, сложени от нашите доктринери марксисти (Г. Бакалов и др.), за да се плашим като гаргите и зайците?"⁵²

Петият от "четворката"

Запознатите със спомените на Ив. Мешеков за Й. Йовков, Г. П. Стаматов, Г. Бакалов, Н. Лилиев, в които се преплитат имената на Л. Стоянов и Вл. Василев, не могат да не се удивят на обрата в оценките му за факти, събития и личности, интерпретирани преди това в трудовоспътническите му книги и статии. За Л. Стоянов например изрично ще отбележи, че не му е върнал нито една статия – в "Кормило" и другите си вестници" – освен "Естетическата насока след войните", написана срещу Вл. Василев (?!). (Поискал я за сборника "Брод", нарекъл я "магистрална", но я върнал...) ⁵³. Като цяло е преосмислена и позицията му към Бакалов – твърди се, че между двамата е имало само дребни конфликти и редки срещи. Словоохотливо, в нова светлина е предаден сюжетът за преустановеното сътрудничество в "Нов път", преминаването в "Златорог", прецедентът с ренегиралите "новопътци" – все моменти, тясно обвързани с личността на Вл. Василев. Едва сега, при променената конфигурация на властите и културата на 60-те години, Мешеков ще замени полемичната острота на бездавната литературна

“сегашност” в процедурата на критическото писане с патина на носталгичното “припомняне”.... Не, в нищо не си е самоизневерил. Може би за кратко се е разнежил и обнадеждал от лъжливите пролети на “антикултовската” култура. За силните на деня обаче си остава досадно мърморещ старец, вечно недоволен критик, преследван от натрапчиви мисли за неразбиране и непризнатост...

И все пак нещо се е променило. Дори в язвителния тон към Вл. Василев и “Златорог”. Спомените за Йовков, Стаматов, Бакалов, Лилиев изобилстват от прелюбопитни подробности за златорожкия редактор и отношенията му със сътрудниците. Силно нюансиран е и разказът за собственото напускане на “Нов път” и преминаването в “Златорог”. Излиза, че това е особен момент в биографията на мемоариста с единствен аналог – прецедента със септемврийската “четворка”. Сякаш “изрязано” в плана на времето (независимо от идеологическата му “целесъобразност” – или тъкмо поради това), събитието се е превърнало в знак за нещо значимо; вербализирането с помощта на различни критически езици го откроява надредно сред потока от множество подобни събития и най-новата ни литература. В този смисъл проблемът вече не е само в *историзирането* му, нито в санкционалния коректив по скалата “плюс – минус”, а в това как се **вписва** говорещият в него и как го доразвива във времето. Иначе казано – опираме до *автобиографизирането* на отдавна утвърден мотив в големия сюжет на литературата. Подобна демонстрация на доброволно съучастничество (особено от страна на Мешеков с нееднократно заявяването от него преди това критично отношение към ренегирането на “четворката”) е особена форма на себепологане в културното пространство – едновременно в неприключеността на миналото и в приключеността на настоящето спрямо същия този минал момент. Ето накратко за какво става дума.

След излизането на статията му “Септемврийци” в “Нов път” Мешеков открил, че Бакалов самоволно е съкратил “естетическия” анализ за “Пролетен вятър” на Фурнаджиев и отишъл в дома на критика-редактор да дири сметка защо си е разрешил да обезглави текста. “Не обезглавил, а –

обезопасил...” – отговорил Бакалов. “Малкият” според Мешеков конфликт неочаквано разкрил за него антагонизма между редакторите на “Нов път” и “Златорог”; Вл. Василев му изпратил бележка, в която го поздравявал за статията и добавял, че същата би напечатал без никаква намеса. Това Мешеков приел като покана за сътрудничество в “Златорог”. Следва продължението: “Събитията се развиха така, че и аз – макар последен подир “четворката” – минах в “Златорог”, след като бях уволнен като комунист от Народната библиотека и подмамен от Вл. Василев с обещание да бъда възвърнат...”.

Точно така: “макар последен подир “четворката. По-вярно: “макар последен”. И още повече: “макар”.

По-нататък Мешеков ще сподели, че още в “Нов път” ренегиралите се обособили като литературна група и той, макар да дружал с тях, останал изолиран и чужд на политиката им. И не друг, а тъкмо Т. Павлов, с когото (подчертава Мешеков) били много близки още от студентско време, го натоварил да преговаря с отцепниците, за да се осуети преминаването им в “Златорог”. Дори му поръчал да им обещае, че за тях ще се основе “едно друго, ляво списание”.

Към казаното трябва да добавим и мемоарния очерк “Христо Смирненски”, в чиито финален абзац четем: “Когато подир “Четворката” за кратко и аз влязох в сп. “Златорог” /.../. Вярно е, че себевъвеждането в сюжета на “ренегиралите” авторът почти винаги придружава с прозаичното оправдание за личен интерес – репресиран като комунист, той се надявал авторитетната протекция на Вл. Василев, тогава и директор на Народния театър, да го върне отново на работа в Народната библиотека... Това обаче ни най-малко не променя смисъла на казаното: Мешеков очевидно държи да бъде припознат като петия от “четворката”. Ето още едно доказателство, взето от прословутото му писмо до редакцията на в. “Литературни новини” (1. XI. 1962) с подзаглавие “ПОПЛАК на един критик”. Тук кавичките на словосъчетанието “ренегатската четворка” могат да се подразбират и като автоцитат: “Сътрудничил заедно с “ренегатската четворка” в сп. “Златорог” две години (1926 –

1928) с надежда да бъде върнат в Народната библиотека, аз доброволно го напуснах.” Версията с доброволното напускане ще се тиражира нееднократно (например в споменния текст за Бакалов – “Бях напуснал доброволно “Златорог” (1928 г.) и заработих от сърце в левия печат”). Наистина не е нужно всеки път да се припомня конфликтът с Вл. Василев по повод отрицателната рецензия за Каралийчевия сборник “Имане”. А и интригата с този писател има своето продължение... Именно Мешеков – двадесет години след въпросното събитие – в качеството си на председател на жури ще парира манипулация на В. Червенков за награждаването на Каралийчевия разказ “Соколова нива”. Това по собствените му думи в “Поплак”-а до “Литературни новини” предизвикало заплахи за изключване от партията и обвинения в антимаарксистическо “богохулство” след излизането на книгата му за Й. Йовков.

Приключвайки историята на Мешековото участие в “десанта” на “новопътците” в “Златорог”, се сещам за още едно признание, вероятно най-многозначителното от всички, на тема **петият от “четворката”**. Няма съмнение, че и то е направено с цел да се препотвърди версията за доброволното напускане на Владимир-Василевото списание, но преди това авторът ще даде да се разбере, че вече е бил “проброен” за един от известната група. Жестът е на Д. Полянов – “беше писал в “Наковалня”, че аз съм “бяла врана между нас”, че нямам доблест да остана в “Златорог” при известната “четворка”, а го напускам доброволно...”⁵⁴ (п. м., С. В.). Трудно е наистина да си представим как Мешеков *би останал при* известната “четворка” (пък и в списанието въобще), след като познаваме непримиримия му характер и “цвета” на неговите идеи, но неочакваните признания в последните години на живота му продължават да изненадват. В това число и споделеното за отношенията с Вл. Василев. Излиза, че двамата са били нещо повече от близки приятели; околните дори ги наричали “братя”! Не казвам, че в написаното тук напълно са заличени следите на дълголетното противоборство. Напротив, запечатани са язвителни изказвания и жестове на Владимир-Василеви сътрудници – и то от величината на

Й. Йовков и Г. П. Стаматов. Но това е само блед отзвук на някогашната ожесточена канонада... Иначе и тук ироникът Мешеков работи упорито за *демитологизирането* на литературното величие. Процедурата включва поредица от **на пръв поглед** дребни, но достатъчно “компрометиращи” респектиращата фигура на редактора-критик факти. В това число и безпардонно повдигане на завесата, скриваща интимния му живот...

Сигурно още много би могло да се допише към прелюбопитния сюжет за литературните взаимоотношения между Иван Мешеков и Вл. Василев, но вече е ред за епилога и аз с радост ще се възползвам от наученото в един кратък разговор, за да го направя по-оптимистичен. Признавам, че първо се усъмних в чутото. През 1993 г. град Златарица ме срещна с д-р Любен Мешеков. Провеждаха се първите тържества, организирани от общината и Катедрата по българска литература при Великотърновския университет. След приключването на научната конференция, посветена на критическото дело на Иван Мешеков, бе присъдена за пръв път и новоучредената Национална награда за литературна критика на името на Иван Мешеков и Иван Радославов – посмъртно с нея за цялостно творчество бе удостоена Сабина Беляева. Семейството на д-р Мешеков почете с присъствието си тържествата. Преди това синът на именития критик бе предоставил непубликувани и малко известни материали за издаването на научен сборник “Иван Мешеков, критикът-артист”⁵⁵. Подготовката на сборника и празничният форум наситиха атмосферата с името на заклетия златорожки опонент дотолкова, сякаш духът му беше започнал да витае наоколо. Но кой знае защо в паметта ми бе заседнал фактът, че след десетките яростни страници по адрес на Вл. Василев последният рядко се беше поддавал на провокации. Следователно живеех с усещането за нещо едностранно недоизказано... Дали се касаеше за премислен жест на пренебрежение към един от многото литературни противници, или и тази проява на въздържаност издаваше присъщата за Вл. Василев мекота и незлобливост? Мнозина от съвременниците твърдяха, че не обичал да влиза в битки, освен когато дълго

и несправедливо са го предизвиквали. А този случай нямаше равен на себе си по продължителност и ожесточение. И още: защо нападките на Т. Павлов бяха удостоени с поредици статии-отговори, докато Мешековата канонада намира отзвук единствено в полемичната рецензия “На зла круша – зъл прът” (сп. “Златорог”, г. XIV, 1933, кн. 9) за “Трудовоспътническа литература”? И в единия, и в другия случай е трябвало да се обосновава собствената критическа методология, да се отстояват редакторските принципи при списването на любимото списание?... С лаконичната характеристика *авторът е човек с две души, движен от злоба, нагрята до 2000 волта*, в памфлетичния отзив за “Трудовоспътническа литература” Вл. Василев сякаш приключваше ангажиментите си към този диалог... Пристъпвайки към д-р Л. Мешеков, изведнъж си спомних диaboличния сюжет на С. Султанов, послужил за финал на предговора му в цитирания том с есета, статии, студии и рецензии на критика от 1989 г. Султанов разказва, че при последното си посещение в неврологичното отделение на института край Четвърти километър болният Ив. Мешеков го погледнал празно и не го познал. Не го познал и той при следващата им среща, когато старият Мешеков вече си бил отишъл от този свят – синът на критика, д-р Л. Мешеков, който работел в същия институт, извадил от шкафа в библиотеката си формалинов препарат с мозъка на своя баща! “Гледката ми се стори ужасяваща”, споделя Султанов, “подскочих като внезапно разтърсен от електрически ток.” Сигурен бях, че се е почувствал именно така – като при удар от електрически ток. И то с напрежение “2000 волта”. Докосването до Ив. Мешеков – приживе или посмъртно – продължаваше да разтърсва контактуващия, потвърждавайки сведенията на съвременниците за експлозивната му натура... Пристъпвайки малко боязливо към странния доктор (всъщност един благороден и спокоен човек, нямащ нищо общо с диaboличните персонажи в немското експресионистично кино от първите десетилетия на века), аз го попитах какво е разказвал у дома Ив. Мешеков през последните години на своя живот за Вл. Василев и за някогашното си сътрудничество

с него. Как е гледал на “човека-тема” в творчеството си. Среща или евентуална промяна в отношенията изобщо изключвах. Защо, опроверга ме Л. Мешеков, няколко години преди да почине Вл. Василев, баща ми често казваше, прибирайки се у дома: “Вървахме с Владо до ъгъла на “Раковска”, или “Владо ме изпрати почти до дома”... Как да повярвам? Та нали *петият от четворката* като никоой друг така страстно беше писал и дописвал *левия “буржоазен” мит Вл. Василев!* След като размислих, не само повярвах, но и разбрах защо е трябвало да се случи. Разбрах защо Ив. Мешеков не е премълчал за онова, “братското” приятелство в спомените си, защо Вл. Василев не е държал особено да афишира литературните си разногласия с трудово-спътническият опонент; разбрах какво е противопоставяло и какво е сближавало през годините тези две ярки личности. Трябва да е било дълбокото им уважение един към друг заради безграничната отдаденост на литературата. И страстите, които е разгаряла тази отдаденост. Добра или лоша, повече или по-малко благосклонна, литературата е станала тяхна съдба, начин на живот, персонифицирана реалност, обладаваща без остатък цялата им природа – почти като сприятеляваща (побратимяваща) и разделяща ги жена. Ив. Мешеков рядко е имал държавна работа и доходи. Издържала го е жена му със скромната си учителска заплата, а той, критикът без свое издание, живеел, пишейки. Вл. Василев след срещата си с “Мисъл”, и особено след излизането на “Златорог”, не е можел да си представи нито един свой ден без любимото списание. То е, както казват някои, голямата му, несравнима с никакви образци, книга...

Какво ли са си говорили по време на онези бавни и самотни старчески разходки без летописното свидетелство на необходимия трети? Изреченото отдавна е отлетяло в небитието. По-вярно – сега кръжи невидимо около книжното тяло на литературата, давайки път на другото, написаното. То да бъде нейна кръв и плът, *черното върху бялото*. Черното на ожесточението, враждата, злобата на деня. На закованото от буквите тяло на думата върху белия екран на листа. Поне докато си представяме Литературата единствено

като *отелесено слово*. Като *ТялоТекст (ТТ)*, отзивчив и удобен за поредната критическа операция с любимия методологически инструмент. Но не и като дух, побрал протяжните мигове на мълчанието, признанията без свидетели и свидетелства, аурата на виденията и мечтите. Част от този дух са ненаписаните отговори на Вл. Василев с адрес *Ив. Мешеков*, замисленото и нереализираното от двамата през годините, изречено-незаписаното в литературния салон на времето с неговите литературни сладкарници, кафенета, сказки, аудитории, редакции, кулоари, бохемстващи компании и какво ли още не.

Има нещо символично в тези последни срещи-разходки на двамата литературни ратници, оглушали за шума на някогашните литературни сражения. Дали старостта този път не е решавала вместо тях? Или някаква друга умора е превзела телата им – онази смазваща с лекотата си умора на лишените от доспехи рицари?... Все едно – възобновявайки срещите си в годините на политическо и литературно нововластие, не са имали с какво да воюват. Дори един срещу друг. А и за вечния “опортионист” Мешеков в тази ситуация Вл. Василев е по-скоро сродна душа, отколкото предизвикателство.

Оптимистичното в този съвсем неоптимистичен епилог е съюзът на две духовно силни личности пред лицето на войнстващата посредственост. *Петият от четворката и Първият* – “стопанинът” на литературата ни” (по думите на самия Мешеков), на *големия литературен дом “Златорог”*, приютил “новопътската” група, – съавторстват при дописването на литературно-историческия сюжет. **Вл. Василев – Ив. Мешеков** по най-достойния и мъдър начин – напускат сюжета и заживяват в зоната на мълчаливото очакване!

БЕЛЕЖКИ

³⁶ Томас Ман. Литературна есеистика – т. 1, Време и творчество, с. 20–21.

³⁷ Пак там, с. 8.

³⁸ **Иван Мешеков**. Критиката в глуха линия. – Летописи, 1991, бр. 7, с. 107–138. От нея е публикувана глава трета.

Лявата литература (Конфликтът “Кормило”), “КРИЗА НА РАС-ТЕЖ” – “цикъл” статии и някои по-малки “статийки” без “абсолютно никаква актуалност днес” – по думите на автора, но по-местени като любопитен документ за собствената му съдба.

³⁹ Вж. цит. изд., с. 107–108.

⁴⁰ **Иван Мешеков**. Четири десетилетия естетическа насока. – Литературен фронт, № 10, 30 ноем. 1944.

⁴¹ Вж. цит. изд., с. 110.

⁴² Пак там, с. 110–111.

⁴³ Пак там, с. 111.

⁴⁴ “Людмил Стоянов – пише Мешеков – провежда в “Кормило” в съдружие с Г. Бакалов личната си омраза против Боян Пенев, Вл. Василев и други, като насажда погрешни схващания и предубеждения за истинската стойност на тая литературна критика и на тия писатели около “Златорог”, и с това е опасен, неприемлив за нея сега, като левичар водач (всъщност той изигра ролята на Троянския кон!). Той е опасен за нея и за цялата официална литература със заразителния си пример на **ренегат** от дясно на ляво, добил неочакван за нея разцвет на белетристичен талант (“Холера”), и публицист, на антивоенен писател с европейска известност в левите среди (уви, всичко това, както и ходенето му в Съветска Русия, в Париж, Мадрид и пр., е било едно дирижирано от полицията агент-провокачество!).”
Цит. изд., с. 111–112 – п. м., С. В.

⁴⁵ Вж. Борбата срещу Л. Стоянов в цит. изд., с. 121.

⁴⁶ Пак там, с. 111.

⁴⁷ Людмил Стоянов и Боян Пенев за нас или Критическото усвояване на българската литература – цит. изд., с. 132.

⁴⁸ Пак там.

⁴⁹ Вж. Борбата против Л. Стоянов – цит. изд., с. 119.

⁵⁰ Вж. Влевени десни и вдеснени леви – цит. изд., с. 115.

⁵¹ Вж. Борбата против Л. Стоянов – цит. изд., с. 121.

⁵² Вж. цит. изд., с. 127.

⁵³ **Иван Мешеков**. Из един живот. Мемоари, дневници, писма. – Спомени: Георги Бакалов, С., 1968, с. 252 (датирано “С о ф и я, 20. X. 1964”).

⁵⁴ Пак там, с. 249.

⁵⁵ **Иван Мешеков**, критикът-артист. УИ “Св. св. Кирил и Методий”, В. Търново, 1994 г.